

CHARLOTTA WOLFF

Johan Fredrik Aminoff

Kustaviaani kahdessa valtakunnassa

Suomentanut Jouko Nurmiainen

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Sisällys

I Johdanto	6
II Adolf Fredrikin paaši	17
Inkeriläinen suku juurtuu Uudellemaalle	19
Kartanoiden ja ruukkien maisema	24
Paašina Tukholmassa	30
Hovi kasvattavana ympäristönä	37
III Nuori suosikki	45
Vallankaappaus	45
Ura saa vauhtia	51
Nuoren miehen initiaatio	61
Tunteiden myrskyisellä merellä	69
Kateutta ja panettelua	77
IV Sotaonnea ja sydänsuruja	83
Perhehuolia	86
Kuninkaan sotaseikkailu	96
Kapina	103
Aminoff ja herttua Carl	109
Harkitse mattomia askelia	112
Vapaus, menestys, uusi avioliitto	123
Politiikka polarisoituu	128
V Painajaisia	137
Kustaa III:n poliittinen testamentti	140
Valtataistelu alkaa	146
Armfeltin salaliitto	154
Aminoff lähtee Tukholmasta	159
Valtiorikosoikeudenkäynti	167
Vankilassa	172

Pakoyritys	177
Vapautus	182

VI Kaivattu perhe 185

Unelma Riilahdesta	188
Kunnianpalautus	193
Onnellinen avioliitto	196
Unelma toteutuu	202
Esteettiset ajanvietteet	206
Ystävät tapaavat Wienissä	211
Myrskypilviä	218

VII Venäläiseksi 225

Epätoivoinen sota	225
Turhamainen sankarillisuus	232
Kritiikin kohteena	238
Maapäivät ja rauha	243
Aminoff upseerien puolestapuhujana	245
”Venäläiseksi tuleminen”	250

VIII Vastentahtoinen valtiomies 255

Uudet tehtävät suuriruhtinaskunnassa	255
Yksityishenkilönä vielä hetken	261
Sijaiskansleri	266
Kustaviaani	271

Kiitokset 282

Viitteet 284

Lähteet 319

Henkilöhakemisto 336

I

Johdanto

Myöhäinen 1700-luku ja varhainen 1800-luku muodostavat maailmanhistoriassa laajojen poliittisten ja kulttuuristen murrosten aikakauden, joka Suomen osalta ajoittuu Ruotsin ajan lopulle. Suomen Ruotsiin kuulumisen viimeiset puoli vuosisataa olivat maan kannalta merkittävää aikaa: suomalaiset valtiopäivämiehet, kirjailijat ja oppineet saavuttivat näkyvyyttä Ruotsin julkisuudessa, elinkeinoelämän kehittämistä keskusteltiin perusteellisesti ja uusia kaupunkeja perustettiin. Samaan aikaan henkinen elämä kehittyi varsinkin Turussa, jossa Suomen ensimmäinen sanomalehti *Tidningar utgifne af et Sällskap i Åbo* alkoi ilmestyä vuonna 1771. Kustaa III:n ajalla säätykierron voimistuessa, aiemmin niin vahvan ylhäisaatelin poliittisen vaikutusvallan heikentyessä ja hovielämän jossain määrin demokratisoitua astui esiin uusia hahmoja, joista monet olivat syntyneet ja kasvaneet Suomessa. Heihin kuului myös kuninkaan suosikki, upseeri ja virkamies Johan Fredrik Aminoff (1756–1842).

Jälkimaailma tuntee Aminoffin ennen kaikkea yhtenä ”kolmesta kustaviaanista”, upseereista, jotka olivat Kustaa III:lle läheisiä ja joita hänen kuolemansa jälkeen syytettiin osallisuudesta niin kutsuttuun armfeltilaiseen salaliittoon holhoojahallitusta vastaan. Muut heistä olivat Gustaf Mauritz Armfelt (1757–1814) ja Johan Albert (Albrecht) Ehrenström (1762–1847), joista Armfeltin jälkimmäinen loisti selvästi kahta muuta kirkkaampana. Kaikki kolme olivat syntyisin Suomesta ja jättivät vuoden 1809 jälkeen asettumatta Kaarle XIII:n ja Bernadotten tyypistettyyn Ruotsiin. Sen sijaan he jatkoivat mieluummin

uraansa Venäjän valtaan kuuluneessa suuriruhtinaskunnassa, jossa Aleksanteri I oli heille suosiollinen. Vaikka he saavuttivat julkisten uriensa huipentuman täällä – Venäjällä sekä Suomessa sen Ruotsista erkaantumisen jälkeen – heitä kaikkia luonnehtivat ruotsalaisen 1700-luvun ihanteet ja esteettinen ajattelu, mikä näkyi heidän työssään ja huvituksissaan. ”Kolme kustaviaania” olivat persoonina ja ihmisinä kaikki toisiinsa nähden täysin erilaisia, ja he ansaitsevatkin siksi tulla tutkituiksi kaikki omilla ehdoillaan eivätkä vain kohtalonveljien kolmion osina.

Johan Fredrik Aminoff ja hänen sukupolvensa syntyivät 1700-luvun puolivälissä ja elivät läpi Ranskan vallankumouksen ja Napoleonin ajan mukanaan tuoman aikakausien murroksen. Tämä tarkoitti siirtymää eurooppalaisesta *ancien régime*stä ja sen perinteisestä hoviyhteiskunnasta kunniakoodekseineen varhaisen 1800-luvun yhä suuremmissa määrin porvarilliseen ja kapitalistiseen yhteiskuntaan. Aikakausi on relevantti henkisenä murroskautena: väestöllisen ja taloudellisen kasvun sekä filosofisen edistysuskon vuosikymmenet katkesivat yhteiskunnallisiin kumouksiin ja poliittisiin kriiseihin, jotka osittain yllättivät aikalaiset ja haastoivat perinteiset ajatustavat. Vallankumouksista syntyi alku sille, jota historioitsijat ovat myöhemmin kuvanneet ”moderniksi” yhteiskunnaksi. Modernisuus käsitteenä rakentuu ajatukselle muutoksesta, koetulle vieraantuneisuudelle joko menneisyydestä tai nykyisyydestä sekä näiden väliselle kontrastille. Elämänkaaret, jotka ulottuvat merkittävien historiallisten murrosaikojen ylitse, ovat siksi erityisen kiinnostavia modernille lukijalle, joka pystyy samastumaan moniin sellaisiin haasteisiin, jotka yhdistämme muutokseen ja kriisiin.¹

Koko Muonion- ja Tornionjokien sekä Ahvenanmeren itäpuolinen Suomi liitettiin Napoleonin sotien, Tilsitin vuoden 1807 keisareiden tapaamisen ja ruotsalaisittain niin nolon Suomen sodan 1808–1809 seurauksena Haminan rauhassa Venäjän keisarikuntaan. Venäjä oli 1700-luvulla yhä selkeämmin astunut eurooppalaisten suurvaltojen näyttämölle ja esiintyi nyt nousevana valtana päinvastoin kuin Ruotsi, joka oli kärsinyt nöyryytyksen ja läpikäynyt hiljattain vallankumouksen. Kuten yleensä uusia alueita valloitettaessa varhaismodernissa Euroopassa, Suomi sai pitää aiemman lainsäädäntönsä ja

ruotsalaiset perustuslakinsa, vanhat instituutionsa mukaan lukien ruotsalaisen oikeuslaitoksen, uskontonsa ja kielensä.

Suomen suuriruhtinaskunta oli Venäjälle merkittävä aluelaa-jennus Pietarista luoteeseen. Venäläisillä vallanpitäjillä ei pitkään aikaan ollut mitään suurempaa syytä estää Suomen yhteiskuntakehi-tystä tai puuttua maan suhteelliseen itsehallintoon. Tämän prosessin eteneminen alamaisille hyväksyttävällä tavalla voidaan selittää osit-tain valtiollisten instituutioiden vahvuudella ja osittain ylempien säätyjen käyttämällä käsitteistöllä ja rinnakkaisilla lojaliteeteilla, jotka mahdollistivat nopeat siirtymät. Vallankumousajan jännit-teiden ja Ruotsin ja Venäjän välisen sodan jälkeen rakennettiin uusi ja hieman erilainen suomalainen yhteiskunta sille pohjalle, jonka ruotsalainen, jäljellä ollut hallintokulttuuri muodosti.

Siteet Suomen ja muun Ruotsin välillä olivat olleet vahvoja ja luonnollisia. Tätä 1700-luvulla kasvanutta läheisyyttä ajatellen vuoden 1809 erosta tuli paradoksaalinen tragedia, joka päättyi monessa suhteessa melko onnellisesti juuri Ruotsin ajalla luotujen vahvojen ja turvallisten poliittisten minäkuvien ja käsitysten ansiosta. Aleksandriininen Suomi, jossa kustavilaisen ajan perintö jatkoi geo-poliittisista syistä elämäänsä lainsäädännössä ja poliittisessa kulttuurissa merkittävästi kauemmin kuin Ruotsissa, muodosti monessa suhteessa kulttuurisen jatkumon 1700-luvun lopulle ja sen valistu-neelle itsevaltiudelle. Tämä saattaa olla myös osasy sille, miksi käsi-tykset Kustaa III:sta ja hänen aikalaisistaan olivat 1800- ja 1900-luvun Suomessa yleensä kunnioitettavampia kuin Ruotsissa. Lakien ja instituutioiden lisäksi jäljelle jäivät kuitenkin myös ihmiset, heidän tietonsa ja heidän kokemuksensa. Samat henkilöt, jotka olivat luoneet uraa Kustaa III:n kaudella tai toimineet virkamiehinä tai asiantunti-joina ruotsalaisessa Suomessa, tarttuivat nyt näkyviin tehtäviin suuri-ruhtinaskunnassa, yliopistolta keskushallintoon ja hoviin. He näytteli-vät myös merkittävää roolia, kun syntyi tilaisuus tarttua mahdolli-suuksiin, joita Suomen liittyminen suureen imperiumiin ja sen soti-laallisiin pyrkimyksiin tarjosi.

Suomen historiassa autonomian aika (1809–1917) on pitkään ollut historioitsijoiden huomion ilmeinen kohde. Aikakauden loppupuoli sekä kysymys siitä, millaiseksi Venäjän ja Suomen suhde

kehittyi, ovat kiinnostaneet jatkuvasti Suomen valtiollisen identiteetin ja sen synnyn tutkimusta. Sen sijaan 1800-luvun ensimmäiset vuosikymmenet eli aika ennen ”Suomen keisarillisia vuosikymmeniä”, joka puolestaan on Max Engmanin nimitys aikakaudelle 1830–1890, saivat pitkään vähemmän näkyvyyttä historiankirjoituksessa ja historianopetuksessa, joissa niitä tavattiin kuvata rauhalliseksi ajaksi ennen kuin taloudellinen ja poliittinen elämä pääsi vauhtiin.² Todellisuudessa kyse oli aikakaudesta, jolloin monet modernin valtiollisen elämän edellytykset syntyivät sitä Suomea varten, joka 1800-luvun jälkipuoliskolla näyttäytyi järjestäytyneenä yhteiskuntana, jolla oli käsitys omasta poliittisesta olemassaolostaan. 2000-luvun alun jälkeen on kuitenkin ilmestynyt useita uusia teoksia, jotka valaisevat 1810- ja 1820-luvun Suomea aate- ja kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta.³

Ruotsin ja Suomen yhteiseen menneisyyteen kohdistunut lisääntynyt huomio on viime vuosikymmeninä tuonut mukanaan uusia näkökulmia aikakauteen Kustaa III:sta Aleksanteri I:een ja toisaalta Kaarle XIV Juhanaan. Sosiaali- ja kulttuurihistoriallisesti suuntautuneet tutkijat ovat nostaneet esiin voimakkaan jatkuvuuden 1700-luvun ja Suomen 1800-luvun ensimmäisten vuosikymmenten yhteiskuntaelämän välillä. Tässä suhteessa on painotettu erityisesti korkeampisäätyisten perheiden eli aatelis-, upseeri- ja virkamies-sukujen sopeutumista uuteen tilanteeseen. Tässä erityisen kiinnostavia ovat johtavien yhteiskuntakerrostumien lojaliteetit ja lojaliteettisiirtymät. Venäjän valtaan siirtymisen tutkimus on myös korostanut johtavien yksilöiden merkitystä uuden keisarillisen Suomen synnylle poliittisilla ja kulttuurisillakin areenoilla. Nämä areenat olivat kuitenkin suhteelliset rajatut, ja lopulta vain varsin pieni määrä ihmisiä saattoi lukea itsensä osaksi Suomen absoluuttista poliittis-hallinnollista eliittiä vuoden 1809 jälkeen. Tässä yhteydessä muistamisen arvoinen erityispiirre on, että Suomen hallinnolle ja kulttuuriselle kehittämiselle keskeiset elimet – toisin sanoen piispanistuin, yliopisto, hovioikeus ja senaatti – sijaitsivat ensimmäisinä vuosina Turussa eivätkä vielä tuolloin merkittävästi pienemmässä Helsingissä, josta tuli pääkaupunki 1812. Sen jälkeen ensin senaatti ja Turun palon 1827 myötä myös yliopisto muuttivat sinne.⁴

Samalla kun historiantutkimuksen mielenkiinto tätä aikakautta kohtaan on lisääntynyt, myös historiallisten elämäkertojen suosio ja markkinaosuus ovat kasvaneet tasaisesti 1980-luvun lopusta ja mikro- ja kulttuurihistoriallisesti suuntautuneiden ”uusien historioiden” läpimurrosta lähtien.⁵ Henkilöhistoria tarjoaa metodina ja genrenä inhimillisen kurkistusaukon, josta menneisyyden elämykset ja tunteet astuvat esiin elävinä ja läheisinä. Aminoffin sukupolveen kuuluvista niin sympaattisista kuin kiistellyistä henkilöistä onkin 1990-luvun lopusta lähtien ilmestynyt useita populääritieteellisiä elämäkertoja. Monilla tuon aikakauden henkilöillä oli kytköksiä sekä Ruotsin hoviin että Suomeen tai suoranainen rooli tapahtumakulussa, joka johti Suomen liittämiseen Venäjän imperiumiin. Näistä populäärihistoriallisista biografoista on syytä mainita Stig Ramelin elämäkerta Gustaf Mauritz Armfeltista, jonka poikkeuksellinen ura on kiehtonut yhtä hyvin hänen aikalaisiaan kuin jälkimaailmaa ja inspiroinut sekä kirjailijoita että dramaturgeja. Ramelin myös sekä suomeksi että ranskaksi käännetyn ja julkaisuaikanaan paljon huomiota saaneen kirjan ohella vastaavia elämäkertoja on kirjoitettu saman aikakauden miehistä, kuten Curt von Stedingkistä (1746–1837) ja Göran Magnus Sprengtportenista (1740–1819), puhumattakaan Axel von Fersen nuoremasta (1755–1810). Erityisesti Fersenin elämäntarina on kiehtonut lukijoita Suomessa, Ruotsissa ja maailmalla aina siitä lähtien, kun Alma Söderhjelm – Suomen ensimmäinen naispuolinen professori huomioon ottaen kaikki tieteenalat – julkaisi hänestä laajoja teoksia 1920- ja 1930-luvulla.⁶ Eräs uudehko teos, jonka aiheena on Aminoffin suomalainen aikalainen ja tuttava, on Kristiina Kalleisen kirjoittama ministerivaltiosihteerin Robert Henrik Rehbinderin (1777–1841) elämäkerta. Sen voidaan nähdä osaltaan ilmentävän suomalaisessa historiantutkimuksessa 2010-luvulla kasvanutta, varhaiseen 1800-lukuun kohdistunutta kiinnostusta.⁷

Johan Fredrik Aminoffista ei kuitenkaan ennen tätä kirjaa ole ilmestynyt varsinaista biografiaa, mikäli sellaiseksi ei lasketa Carl von Bonsdorffin teosta *Statsmän och dignitärer*, joka monessa suhteessa käsittelee Aminoffin aikaa Suomen asiain komiteassa.⁸ Aiempi Aminoffia käsitellyt tutkimus onkin ylipäänsä ensi sijassa ollut kiin-

nostunut vuotta 1788 seuranneesta aikakaudesta, jolloin Aminoff pääsi merkittäviin sotilaallisiin ja yhteiskunnallisiin asemiin. Torsten Hartmanin kolmoisbiografia vuodelta 1899 Armfeltista, Aminoffista ja Ehrenströmistä oli pitkään ainoa kattavampi kirjan muodossa julkaistu elämäntarinan kuvaus Johan Fredrik Aminoffista. Kuten Bonsdorffin Armfelt-elämäkerta, jossa Aminoff esiintyy siellä täällä, Hartmanin työ keskittyy myöhäiskustavilaiseen aikaan alkaen Kustaa III:n Venäjän vastaisesta sodasta ja päättyy niin kutsuttuun Armfeltin salaliittoon kuninkaan kuoleman jälkeen ja Suomen sotaan venäläisine jälkinäytöksineen. Hartman nostaa esille ensi sijassa upseeri ja valtiomies Aminoffin siinä missä nuori Aminoff ja ne polut, jotka veivät hänet hoviin, jäävät enemmän tai vähemmän tutkimattomiksi, ehkä osittain senkin takia, että lähteitä hänen elämänsä ensimmäisistä vuosikymmenistä on vähemmän.⁹

Aminoffin kohtalo on monessa suhteessa kietoutunut yhteen hänen ystävänsä ja kilpailijansa Armfeltin kanssa. Tämän poliittiset pyrkimykset johtivat siihen, että myös Aminoff istui kaksi vuotta vangittuna. Myös vanhemmassa tutkimuksessa Aminoff on esiintynyt lähinnä Armfeltin varjossa kulkeneena suosikkina. Nämä vanhemmat teokset ovat enemmän tai vähemmän myötäsukaisia lukuun ottamatta Bonsdorffin kirjaa *Statsmän och dignitärer*, joka on suhteellisen kriittinen Aminoffia kohtaan. Tavallisempaa kuitenkin on, että tämän rooli kuninkaalle ja keisarille uskollisena vanhana kustaviaanina on saanut dominoida. Niin Hartmanin triplabiografia kuin Elof Tegnérin Armfelt-elämäkerta vuosilta 1893–1894 ottavat selkeästi kantaa kustaviaanien puolesta. Sama koskee tietyssä mitassa myös Stig Ramelin Armfelt-biografiaa, joka nostaa Armfeltin esiin kunnioitettuna suomalaisena ”valtionperustajana” ja jonka voi nähdä osaksi Suomen historiassa vuosisadanvaihteen 2000 tienoilla tapahtuneen varhaisen keisariajan uudelleenarviointia. Myös Ramelilla rojalistit esiintyvät kuitenkin aavistuksen verran karrikoidun Reuterholmin tyrannian uhreina samalla kun Armfeltin arveluttavammat puolet sivuutetaan, mukaan lukien hänen kaukana ongelmattomasta ollut suhteensa ystäviinsä Ehrenströmiin ja Aminoffiin.¹⁰

Muihin olemassa oleviin teksteihin nimenomaan Johan Fredrik Aminoffista kuuluvat paikallis-, henkilö- ja kulttuurihistorial-

liset artikkelit, jotka nämäkin painottavat aikakautta Kustaa III:n kuoleman jälkeen. Kuvaa upseerista ja poliitikosta tasapainottavat jossain määrin ne välähdykset ja nyansoidut kuvaukset Aminoffien sukupiiristä, joita esiintyy paikallishistoriassa, esimerkiksi Kim Björklundin historiikissa Riilahden kartanosta vuodelta 2020 tai Riitta Koskisen teoksissa Saaren kartanosta. Aminoff esiintyy myös verrattain usein uudemmassa tutkimuksessa Suomesta ja Venäjästä 1810- ja 1820-luvulla.¹¹

Hartmanin elämäkerta, jota hyödynnetään myös tässä teoksessa, ilmestyi Helsingissä vuonna 1899 eli samana vuonna kuin helmi-kuun manifesti, jonka myötä niin kutsuttu ensimmäinen sortokausi alkoi Nikolai II:n valtakaudella. Sen ajan Suomen poliittinen konteksti, jota leimasivat perustuslailliset kysymykset, näkyy myös teoksessa Aminoffin asenteen kriittisenä tarkasteluna koskien kysymystä perustuslain tarkistamisesta ja maapäivistä 1820-luvulla. Konteksti näkyy myös siinä, miten Aminoffin nöyrää asennetta keisarilliseen esivaltaan käsitellään myös sen jälkeen, kun Aleksanteri I oli luopunut nuoruuden idealismistaan – asennetta, joka saattoi vaikuttaa kuvaan Aminoffista 1800-luvun jälkipuoliskolla.¹² Vaikka Aminoffin elämäkerturia 1890-luvulla kenties puhutelleet liberaalit kokeilut päättyivät, Nikolai I:stä ei pidä kuitenkaan sekoittaa Nikolai II:een. Tässä kirjassa erityisenä mielenkiinnon kohteena ei myöskään ole niinkään paljon Aminoffin myöhempi virkamiesura autonomisessa Suomen suuriruhtinaskunnassa kuin hänen huomattavasti vähemmän tutkittu nuoruuden aikansa kustavilaisessa hovissa sekä se kustavilaisten mieltymysten jatkumo, joka ohjasi hänen ja monien muiden elämää ja ratkaisuja kauas 1800-luvulle.

Laajan yleisön kiinnostus kustavilaista, hyvin paljon kulttuurielämän kehitykseen Ruotsissa ja siihen sisältyneessä Suomessa vaikuttanutta epookkia kohtaan on ollut suhteellisen vakaata sen jälkeen, kun 1700-luvun lopusta tuli populäärikulttuurissa trendi 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa. Sekä maailmalla että Pohjolessa 1700-luku on tutkimuskohteena saanut osakseen lisääntyntä kiinnostusta sen jälkeen, kun historiatieteet ovat yhä suuremmissa määrin alkaneet kattaa myös kulttuurisia, aineellisia ja identiteetteihin liittyviä menneisyyden аспекteja. Myös käsitykset Kustaa III:sta

ja hänen lähipiiristään ovat viime vuosina nyansoituneet merkittävästi. Sen sijaan, että aikaisempaan tapaan etsittäisiin selityksiä kuninkaan politiikalle tarttumalla epätavallisiin piirteisiin hänen persoonassaan on tutkimus 2000-luvulla tarkastellut hovin sosiaalisia ja kulttuurisia käytänteitä, poliittista kulttuuria sekä intellektuaalisia tai ideologisia esikuvia ja verkostoja.¹³

Jos 1700-luvun säätyläiskulttuuri ja estetiikka näyttäytyvätkin puhuttelevina kohteina historian tutkimiselle, syyt tähän eivät silti ole niinkään nostalgisia tai ”retroutopistisia”¹⁴, vaan murrosajassa meitä kiehtoo luonnon ja funktionaalisuuden kontrasti, viaton pastoraali ja sivistynyt urbaani, tasapaino rauhallisen klassismin ja karkean käytännöllisen työn välillä. Jäljellä on kuitenkin paljon tutkittavaa. Esimerkiksi herttua Carlin johtama holhoojahallitus (1792–1796) ja sen huono maine historiankirjoituksessa voisivat ansaita uutta valaistusta. Myös tutkimus Kustaa III:ta ympäröineistä suomalaisista upseereista ja heidän verkostoistaan on ollut niukkaa, vaikka ainakaan aineistosta ei olisi pulaa. Johan Fredrik Aminoff kuului luonnollisesti myös tähän piiriin.¹⁵

Nykyään historiankirjoituksessa voidaan siis erottaa kolme laajaa temaattista päälinjaa, jotka kaikki ovat relevantteja, kun ajatellaamme ymmärrystämme Aminoffista: biografinen traditio, monipuolinen kulttuurihistoriallinen tutkimus 1700-luvun pohjoiseurooppalaisesta hovi- ja aateliskulttuurista ja lopulta myös aatehistoriallisesti viritetyt tutkimukset varhaisesta 1800-luvusta, valtakunnan jakautumisesta vuonna 1809 uusien poliittisten kulttuurien syntyyn Ruotsissa ja Suomessa. Toinen tekijä, joka tekee Aminoffin tutkimisesta ajankohtaista, on se, että Suomen Kansallisarkistossa olevaa Riilahden suurta arkistoa laajennettiin täydentävällä luovutuksella 2010-luvun lopussa.

Johan Fredrik Aminoffin kaltainen persoona, joka jätti jälkeensä niin päiväkirjan ja muistiinpanot unistaan kuin myös runsaan kirjeenvaihdon, muodostaa ilmeisen kohteen modernille historiantutkimukselle. Siinä huomiota ei kiinnitetä enää ainoastaan poliittisiin tapahtumakulkuihin vaan myös esimerkiksi lojaliteetteihin, tunteisiin, kirjallisiin harrastuksiin ja kulttuurisiin viitekehyksiin. Tämä elämäkerta asettaa Aminoffin myöhäisen 1700-luvun ja varhaisen 1800-luvun

kontekstiin aatehistoriallisine ja poliittisine murroksineen ja rajoja ylittävine verkostoineen ja ihmissuhteineen. Tarkasteltaviksi otetaan paikallinen kehitys, hovi- ja kartanomiljöö osana globaalia kontekstia ja eurooppalaisia aatevirtauksia. Teos pyrkii kuvaamaan sekä nuoren upseerin ja valistuneen aatelismiehen välitöntä lähimiljöötä että kaukaisempia referenssimailmoja – Tukholmaa, Pietaria ja muuta Eurooppaa – nostamalla esiin Aminoffin eri elinpiirien välisen vuorovaikutuksen sekä hänen elämänsä vaikuttaneiden eri sukuverkostojen ja vallan piirien väliset suhteet. Elämäkertana tämä kirja muodostaa muotokuvan tulisesta ja helposti liikuttuvasta luonteesta heikkouksineen ja ansioineen, lukevasta ja pohdiskelevasta persoonasta, jolla oli silmää lojaalisuudelle sekä sille, mikä oli pysyvää. Kirjan rakenne seuraa tärkeimpiä vaiheita hänen elämästään: lapsuus- ja nuoruusaikaa Riilahdessa ja liittymistä Kustaa III:n piiriin, kriisejä ja kypsymistä kuninkaan kuolemaa seuranneena aikana, Aminoffia yksityishenkilönä ja perheenisänä sekä Aminoffin julkista toimintaa uudessa, vuoden 1809 jälkeen syntyneessä Suomessa.

Tutkimuksen pääasialliset lähteet koostuvat arkisto- ja kirjastoaineistoista Riilahdessa, Suomen Kansallisarkistossa Helsingissä ja Ruotsin Valtionarkistossa Tukholmassa. Arkistoaineisto koostuu ennen kaikkea kirjeenvaihdosta; sen lisäksi on käytetty painettuja muistelmia ja päiväkirjoja. Ruotsalainen arkistoaineisto on vähemmän tunnettua suomalaisessa tutkimuksessa, ja vastaavalla tavalla Riilahden aineistoja on käytetty ruotsalaisessa historiankirjoituksessa vain niukasti. Arvokas painettu lähde on herttuatar Hedvig Elisabeth Charlottan päiväkirja, joka julkaistiin ruotsinkielisenä käännöksenä 1900-luvun alussa ja on erityisen kiinnostava valaistessaan Aminoffin luonnetta ja roolia kustavilaisessa hovissa sekä kuvatessaan herttua Carlin suhtautumista kustaviaaneihin holhoojahallituksen aikana. Päiväkirja on kiinnostava myös siksi, että sen on kirjoittanut miesten varsin selkeästi dominoimassa ympäristössä nainen. Toinen merkittävä lähdeteos on valta-neuvos Axel von Fersenin *Historiska skrifter*, jonka Fersenin tyttären pojanpoika R. M. Klinckowström julkaisi vuosina 1867–1872. Runsaasti tietoa erityisesti maanpetosoikeudenkäynnistä ja vankila-ajasta löytyy myös Ehrenströmin muistelmista, jotka julkaistiin

1883–1884, vaikka ne eivät olekaan yhtä täydellisen luotettavia kuin muut lähteet. Myös Elof Tegnérin julkaisemaa *Från tredje Gustafs dagar* (1892–1894), joka sisältää Schröderheimin, Adlerbethin ja Armfeltin historiallisia muistiinpanoja, on hyödynnetty sikäli kuin teksti perustuu luotettavalle lähdeaineistolle Armfeltin salaliitosta.¹⁶

Arkistotyötä haittasi vuonna 2020 merkittävästi koronaviruspandemian takia tapahtunut arkistojen sulkeminen, minkä vuoksi osaa lähteistä on voitu käyttää vain sekundäärisinä eli turvautuen laajoihin lähdesitaatteihin, joita on ollut saatavilla vanhemmissa julkaisuissa.

Henkilöiden nimistä on käytetty niitä tapoja, joilla ne on kirjoitettu lähteisiin, mutta niin, että nimet on systematisoitu tavallimman kirjoitusasun mukaan. Näin ollen päähenkilöä kutsutaan tässä kirjassa Johan Fredrikiksi, vaikka hänen nimensä saatettiin erityisesti hänen nuoruusvuosinaan kirjoittaa muodossa Jan Fredrik tai Jean Fredric. Aatelisnaisista on pääasiassa käytetty heidän omia sukunimiään. Mahdolliset käännökset esimerkiksi ranskankielisistä arkistoasiakirjoista ovat, ellei muuta ilmoiteta, kirjoittajan.

N°. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 202

554045557 au

Je vous ai mandé de le ^{en impresse} changer en impresse, ^{la} arrivé a notre commerce par notification du decret le vingt cinquieme d'Octobre. Nous sommes encore si ^{frapper} battu de cette ^{et être} evenement, que nous avons peine difficile a vous ^{vous} retablire de l'impresse qu'il a fait sur nous. Certains de notre nation ont voulu de metre toute en oeuvre pour tacher de dissiper les ^{pus inspirés} qu'on a ici ^{abonné} a leur desavantage.

Les nouvelles des Turquie et Dalmatien ^{annon} racontent que la maladie contagieuse fait des grands ravages dans Constantinople et dans plusieurs autres provinces. On ne laisse pas ici de prendre les ^{precaution} remèdes ordinaires de la contagie de cette ^{maladie} maladie. Ainsi doit le terme de quarantaine être ^à étendu par les vaisseaux étrangers, venants des ports ^{suspect} suspects.

II

Adolf Fredrikin paaši

Talvella 1755–1756 tuolloin 31-vuotias Maria Elisabeth Rotkirch ja hänen miehensä Uudenmaan ja Hämeen rakuunarykmentin kornetti Fredrik Aminoff odottivat perheenlisäystä Riilahden kartanossa. Tämä sijaitsi Bromarvissa, Tenholan pitäjässä Uudenmaan läntisimmillä reunoilla, silloisen Ruotsin valtakunnan itäisessä osassa. Lapsi syntyi 26. tammikuuta ja oli kolmen tyttären jälkeen perheen ensimmäinen poika. Kun hänet muutamia päiviä myöhemmin kastettiin, hän sai nimekseen Johan Fredrik. Tuolloin Ruotsissa ja maailmalla elettiin epävakaata aikaa, ja mullistukset tulisivat kehystämään hänen uraansa, mutta onnelliset vanhemmat tätä tuskin aavistivat. Pyhäinpäivänä 1. marraskuuta olivat suuri maanjäristys ja sitä seurannut tsunami osuneet Portugaliin ja tuhonnet lähes koko Lissabonin. Tulva-aallot tuhosivat myös Algarvea ja espanjalaista Andalusiaa, jossa mahtava kaupunkikaupunki Cádiz menetti kolmanneksen väestöstään. Maanjäristys oli niin voimakas, että tärinän ja tsunamin pystyi havaitsemaan jopa Suomessa. Turussa, Riilahdesta katsottuna lähimmässä suuremmassa kaupungissa, Aurajoen vesi virtasi vastavirtaan ja nousi miltei kaksi metriä. Eurooppa järkkäi myös moraalisesti. Maanjäristys johti vilkkaaseen väittelyyn filosofien kesken. Ihmeteltiin, kuinka kaikkivaltias ja hyvä Jumala saattoi sallia katastrofin ja mitä portugalilaiset olivat tehneet ansaitakseen tällaisen rangaistuksen.¹

Aukeama nuoren Johan Fredrik Aminoffin harjoitusvihkosta vuosilta 1770–1771.

VALOKUVA CHARLOTTA WOLFF. KANSALLISARKISTO.

Samaan aikaan diplomaattisella kentällä valmisteltiin täysin toisenlaista maanjäritystä, kun perinteiset liittosuhteet olivat romah-
tamassa johdannoksi seitsenvuotiseen sotaan. Ison-Britannian ja
Ranskan pitkäaikainen vastakkainasettelu sekä keisarinna Maria Tere-
sian katkeruus Sleesian menettamisestä Preussille olivat jo kesällä
johtaneet Itävallan ja Ranskan väliseen lähentymiseen. Samaan aikaan
Iso-Britannia vakuuttui Venäjän ystävydestä ja solmi puolueetto-
muussopimuksen aiemman vihollisensa Preussin kanssa 16. tammi-
kuuta 1756. Ranskan leiriin suurvaltapolitiikassa kuuluvassa Ruotsissa
oli meneillään sisäpoliittinen valtataistelu. Ruotsi oli Kaarle XII:n
kuoleman jälkeen saanut hallitusmuodon, jonka olivat muotoilleet
luonnonoikeuteen perehtyneet lainoppineet ja poliitikot. He näkivät
kaikkien karoliinisen ajan viimeisten vuosikymmenien mittaan
Ruotsia kohdanneiden onnettomuuksien syyksi kuninkaan itse-
valtiuden. Niinpä uuden hallitusmuodon ja hallitsijanvakuutuksen
mukaan korkein valta kuului valtiopäiville kokoontuneille säädyille,
ja kuningas hallitsi yhteisymmärryksessä valtaneuvoston kanssa eikä
yksin.

Lapsettoman Fredrik I:n kuoltua vuonna 1751 Holstein-Gottorpin
Adolf Fredrikistä oli tullut Ruotsin kuningas. Hänet oli valittu kruu-
nunperilliseksi vuoden 1743 valtiopäivillä, ja häntä pidettiin ulkopoliit-
tisesti heikkona, koska hän oli ollut Venäjän ehdokas Ruotsin hallit-
sijaksi. Valtaneuvostoa puolestaan dominoi ranskalaismielinen hattu-
puolue, jolla oli toistaiseksi turvallinen enemmistö säätyvaltiopäivillä
ja joka pyrki pitämään kuninkaan vallan juuri niin rajallisena, minkä
perustuslait sallivat. Adolf Fredrik halusi kuitenkin hyödyntää valta-
oikeuksiaan täysin esimerkiksi nimityskysymyksissä. Hänen vaati-
muksiaan tuki hänen puolisonsa kuningatar Loviisa Ulrika, Preussin
Fredrik II:n sisar.

Kuningasparin ja valtaneuvoston välinen konflikti oli kytenyt
vallanvaihdosta 1751 asti ja pahentunut vuonna 1755. Vuodesta 1756
tuli väkivaltainen, kun joukko kuninkaalle uskollisia aatelismiehiä
yritti juhannuksena toteuttaa vallankaappauksen, joka olisi vahvis-
tanut kuninkaan valtaa. Yritys epäonnistui, ja yksi salaliittolaisista,
kreivi Eric Brahe, mestattiin Riddarholmin torilla Tukholmassa 23.
heinäkuuta varoittavaksi esimerkiksi muille. Tämä hiljensi joksikin
aikaa kuningasmielisen opposition.

Vallassaan vahvistuneet valtiopäivät ja valtaneuvosto vaihtoivat kuningasparin lasten kavaljeerit ja opettajat luotettavina pidettyihin perustuslakien puolustajiin. Erityisesti kruununprinssi Kustaa piti kasvattaa kunnioittamaan lakia ja vapautta säätyjen asettaman kotiopettajan vapaaherra Carl Fredrik Schefferin johdolla. Tämä oli aiempi Ruotsin lähettiläs Pariisissa ja hioutunut diplomaatti, jolla oli valtava yhteysverkosto eurooppalaisten talousoppineiden ja filosofien parissa. Hän oli myös älyllisesti erittäin itsenäinen mies, jonka tasavaltalaisuus sai ajan myötä antaa tilaa valistuneelle itsevaltiudelle.² Pian puhdistuksen jälkeen, elokuussa 1756, puhkesi maailmanlaajuiseksi levinnyt ja myös upseerisuku Aminoffeihin vaikuttanut seitsenvuotinen sota.

Pari kuukautta sen jälkeen, kun Johan Fredrik oli syntynyt maaliskuussa 1756, tuolloin 28-vuotias Fredrik Aminoff oli vaihtanut asemansa Uudenmaan ja Hämeen rakuunarykmentissä virkaan ratsumestarina drabanttikaartissa, kuninkaan palatsivartiostossa, jossa oli kyse alimmasta mahdollisesta arvosta. Tämä avasi uusia mahdollisuuksia näkyä kuninkaallisessa hovissa ja viljellä kontakteja pääkaupungissa samaan aikaan, kun vaimo oletettavasti huolehti kartanosta ja perheestä Riilahdessa. Henkivartiokaartin drabanttina Fredrik Aminoff sai tilaisuuden seurata Tukholman dramaattisia tapahtumia eturivistä. Tämä ei ollut ensimmäinen eikä viimeinen kerta, kun suvun edustaja päätyi tapahtumien keskipisteeseen tai mukaan merkittäviin historiallisiin tapahtumiin ilman mahdollisuutta tai halua ohjailia niitä itse.

INKERILÄINEN SUKU JUURTUU UUDELLEMAALLE

Tapa, jolla Aminoffin suku oli joitakin vuosikymmeniä aiemmin saapunut Suomeen ja Bromarviin oli myös seurausta poliittisista tapahtumankuluista. Suku oli kotoisin Venäjältä, jonne sen arvelaan saapuneen alun perin Böömistä viimeistään 1100-luvulla. Se kytkeytyi Ruotsiin 1600-luvun alussa niin kutsuttuna Venäjän sekasorron aikana (1604–1613). Tätä aikaa leimasivat poliittiset levottomuudet ja tiheästi toistuneet kruununperimyskriisit, joita naapurivaltojen hallitsijat Puolan kuningas Sigismund Vaasa ja Ruotsin kuningas Kaarle IX aktiivisesti seurasivat. Useat ruhtinaat kilpai-

livat Venäjän kruunusta. Yksi heistä oli tsaari Vasili Šuiski, joka pyysi Kaarle IX:ltä apua toista vallantavoittelijaa eli niin kutsuttua toista vale-Dmitriä vastaan. Avunpyyntö johti ruotsalaisten sotilaalliseen interventioon vuonna 1609. Tässä yhteydessä ruotsalaiset vangitsivat Narvassa pajari Feodor Aminevin, joka oli siihen asti kuulunut toisen vale-Dmitrin voimakkaimpiin kannattajiin.

Saadakseen takaisin vapautensa Aminev ryhtyi työskentelemään ruotsalaisille ja sai heiltä joukon vaikeita neuvottelutoimeksiantoja. Suuri sekasorto johti lopulta tsaarin vaaliin vuosina 1612–1613. Uusille herroilleen uskollisena Aminev tuki poikiensa ja monien sukulaisensa kanssa tällä kertaa ruotsalaista kruununperillistä, Kaarle IX:n poikaa Karl Filipia, mutta valituksi tuli Mihail Romanov, ensimmäinen hallitsija tästä suvusta. Ruotsalaiset vastasivat miehittämällä Novgorodin vuoteen 1617 asti. Silloin solmittiin Stolbovan rauha, jossa Ruotsi sai Inkerinmaan ja Käkisalmen läänin.³ Useat Ruotsin palvelukseen siirtyneet pajarit saivat uusia läänityksiä Inkerinmaalta niiden lisäksi, joita heillä oli ollut siellä aiemmin. Tämä koski myös Aminevia. Hänen sukunsa esiteltiin vuonna 1618 Ruotsin ritarihuvoneelle nimellä Aminoff. Samassa yhteydessä suku omaksui myös muodollisesti luterilaisen opin, mikä oli edellytys Ruotsin alamaisiksi ottamiselle.⁴

Feodor Aminoffin Inkerinmaalle asettuneet sukulaiset palvelivat tämän jälkeen Ruotsia 1600-luvulla ja 1700-luvun alussa. Pojanpojanpoika Gregori Aminoff osallistui upseerina suureen Pohjan sotaan ja päätyi vangiksi Perevolotšnassa Pultavan taistelun jälkeen vuonna 1709. Hänen puolisonsa Elisabeth von Konow pakeni Inkerinmaalta mukanaan muutamia lapsistaan. Perheeseen kuuluivat Gregori, Berndt Johan, Elisabet, Märtha Margaretha ja Carl Gustaf, joista Berndt Johan jäi Narvaan enonsa Adolf Berndt von Konowin luokse. Venäläisten saapuessa kaupunkiin vuonna 1704 poika vietiin Moskovaan, jossa hänet kasvatti yhdessä omien poikiensa kanssa muuan ruhtinas Repnin, todennäköisesti kenraali ja myöhempi Liivinmaan kenraalikuvernööri Anikita Ivanovitš Repnin. Yksi Repninin pojista oli lähes samanikäinen kuin Berndt Johan Aminoff. Tällä tiellään Berndt Johan päätyi opiskelemaan Jenan, Hallen ja Leipzigin yliopistoissa ja sai seurata Venäjän armeijaa Pommeriin ja

Unkariin. Moskovassa hän lienee kohdannut sattumalta isänsä Gregorin ennen kuin tämä vietiin sotavankina Siperiaan. Tämä auttoi säilyttämään muiston perheestä ja Ruotsista. Berndt Johan ehti palvella niin Tanskassa kuin Venäjällä ennen kuin hän lopulta onnistui pakenemaan Venäjän palveluksesta.⁵

Rauhan solmimisen jälkeen vuonna 1721 perheen isä Gregori Aminoff pääsi palaamaan pitkästä sotavankeudestaan Ruotsiin, mutta hän oli menettänyt vanhat omistuksensa venäläiseksi muuttuneella Inkerinmaalla. Poika Berndt Johan jätti Venäjän kaksi vuotta myöhemmin. Hän hakeutui Puolan ja Preussin kautta Tukholmaan ja sieltä Suomeen. Hän onnistui saamaan vuonna 1725 väepelin viran Uudenmaan jalkaväkirykmentissä ja puustellin eli virkatalon Pohjan Gumnäs-Odnäsistä pohjoispäästä Pohjanpitäjänlahtea, joka tarjosi suoran meriyhteyden Tammisaareen sekä sieltä edelleen Turkuun ja Tukholmaan. Gumnäsistä oli reilut puolitoista peninkulmaa Tenholan Ovanmalmiin, josta Gregori Aminoff oli vuonna 1702 saanut kapteeninpuustellin, jonne hän oli palannut sotavankeudestaan.⁶

Seuraavina kahtena rauhan vuosikymmenenä Berndt Johan Aminoffin sukupiiri vakiintui osaksi läntisen Uudenmaan paikallisia säätyläisperheitä. Alku oli haastava, kun perheen kartanot ja omistukset olivat jääneet luovutetulle Inkerinmaalle ja niiden mukana oli menetetty merkittävä tulonlähde. Kun isä Gregori kuoli ja odotti hautaamistaan Ovanmalmissa vuonna 1732, kuolinpesän varat olivat niin niukat, että lapset, toisin sanoen veljekset Gregori, Berndt Johan ja Carl Gustaf, saivat vastata suuresta osasta kustannuksia, vaikka heillä itselläänkin oli niukkaa. Isoviha oli ylipäänsä aiheuttanut vaikeuksia seudulle, ja monet läntisen Uudenmaan kartanoista ja tiluksista olivat vaurioituneet tai kärsivät taloudellisista huolista.⁷

Oltuaan pari vuotta Gumnäs-Odnäsin haltijana Berndt Johan Aminoff avioitui 1725 tai 1726 Christina Catharina Körningin kanssa. Tämän vanhemmat omistivat Riilahden Bromarvissa. Avioliiton kautta säterikartano tuli Aminoffin suvun omistukseen, ensin siten, että Berndt Johan otti vuonna 1730 kartanon hallintaansa, ja myöhemmin siten, että lapset perivät kartanon Christinan kuoltua vuonna 1736. Berndt Johan solmi vuosi puolisonsa kuoleman jälkeen uuden avioliiton Anna Elisabeth Giösin kanssa. Tämän vanhemmat

Fredrik Aminoff (1727–1797) oli kotoisin Riilahdesta ja Johan Fredrik Aminoffin isä. Muotokuvan on mahdollisesti maalannut Fredrik Brander.

VALOKUVA EVA TORDERA NUÑO. YKSITYISKOKOELMA.

olivat tilanomistajia Prästkullassa, joka kuului Tenholan suurimpiin kartanoihin. Tämän myöhemmän avioliittonsa kautta hän sai myös hienolta kuulostavan Skitinbäckin, suomeksi Paskapuron, jossa hän isännöi vuosina 1749–1755 jonkinlaisia sivutuloja tuottanutta kestkievaria.⁸ Kahdesta avioliitosta syntyi yhteensä neljätoista lasta, viisi aiemmasta ja yhdeksän myöhemmästä. Reilu puolet lapsista eli aikuisiksi, mikä vastaa aikakaudelle tyypillistä lapsikuolleisuutta. Lapset kastettiin vuodesta 1733 vuoteen 1747 Riilahdessa, joka siinä vaiheessa oli Aminoffin ja hänen perheensä kotitila.⁹

Berndt Johan Aminoffin vanhin poika oli jo mainittu Fredrik Aminoff. Vuonna 1749, kun isästä tuli kestkievarin isäntä Skitinbäckissä, hän otti huolehtiakseen Riilahden kartanon. Hän oli tuolloin 22-vuotias Uudenmaan ja Hämeen rakuunarykmentin

Fredrik Aminoffin puoliso, Johan Fredrik Aminoffin äiti, Maria Elisabeth Rotkirch (1725–1766), tuli Porvoon Stensbölestä, mutta hänelläkin oli sukujuuria Bromarvissa. Muotokuvan on mahdollisesti maalannut Fredrik Brander.

VALOKUVA EVA TORDERA NUÑO. YKSITYISKOELEMA.

vääpeli, jonka oli aika vakiintua. Hän avioituikin 1. maaliskuuta 1750 Kourlan kartanossa Vihdissä kaksi vuotta vanhemman Maria Elisabeth Rotkirchin kanssa. Tässä yhteydessä pikantti yksityiskohta oli, että hänestä oli vain muutamia viikkoja aiemmin tullut isä, kun eräs Lisa Johanintytär länteen Riilahdesta olevasta Padvasta oli synnyttänyt aviottoman lapsen ja tunnustanut, että isä oli Fredrik Aminoff.¹⁰ Oliko tällä suurempaa merkitystä nuorelle morsiusparille? Todennäköisesti ei, koska avioliittoa ei solmittu romanttisin perustein. Esiaviolliset suhteet olivat erittäin tavallisia, ja niitä pidettiin käytännössä normaaleina nuorille miehille, joiden tapauksessa lapsia palvelusväen kanssa voitiin pitää suorastaan todisteena miehisyystä. Myöhemmin elämässään Fredrik Aminoff suhtautui avarakatseisesti myös poikansa Johan Fredrikin ulkoaviollisiin

suhteisiin. Hän vaali lämmintä uskonnollisuutta ja vahvaa velvollisuudentuntoa, jotka näkyivät hänen urassaan ja kirjeenvaihdossaan, ja nämä piirteet tulivat todennäköisesti esiin myös hänen avioliitossaan Maria Elisabeth Rotkirchin kanssa. Samat piirteet ilmenivät aikaa myöten myös hänen pojassaan Johan Fredrikissä. Isän ja pojan suhteesta kehittyi muutenkin hyvin lämmin sekä vastavuoroisesti arvostava ja lojaali huolimatta pojan myöhemmin kohtaamista vaikeuksista.¹¹

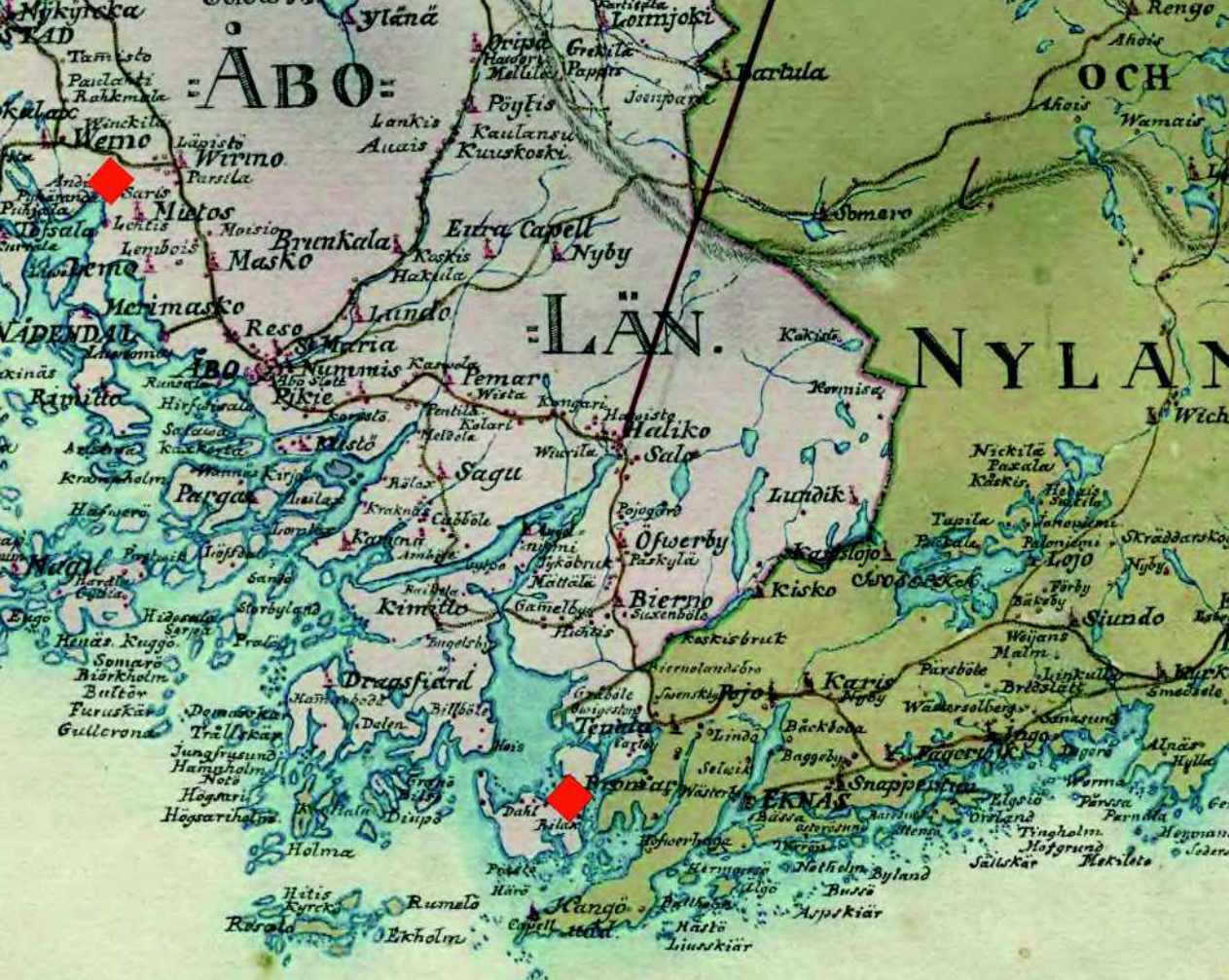
Maria Elisabeth Rotkirch oli syntyisin Porvoon Stensbölestä, mutta hänen äitinsä suku oli Bromarvin seudulta. Stensböle oli päätynt Maria Elisabethin isän Johan Wentzel Rotkirchin omistukseen Barbro Christina Hästesko-Fortunan kanssa solmitun avioliiton myötä. Maria Elisabethin äidin suku kuului myös Riilahden aiempiin omistajiin. Maria Elisabethin äidinäiti oli Giös-sukua Prästkullasta. Johan Fredrik Aminoffilla oli toisin sanoen vahva side Tenholan ja Bromarvin rälssiin myös äitinsä kautta. Aminoffin suvun ja Stensbölen Rotkirchien yhteys vahvistui entisestään joitakin vuosia myöhemmin, kun Fredrik Aminoffin sisarpuoli Sofia Margaretha avioitui 1761 Maria Elisabethin veljen Adolf Magnus Rotkirchin kanssa.¹²

KARTANOIDEN JA RUUKKIEN MAISEMA

Fredrik Aminoff ja Maria Elisabeth Rotkirch saivat yhdessä kahdeksan lasta. Johan Fredrik oli heistä neljäs ja vanhin viidestä veljeksestä. Kun hän syntyi, hänellä oli kolme hieman vanhempaa sisarta, Christina (syntynyt 1751), Barbro (syntynyt 1752) ja Fredrika (syntynyt 1754), joista nuorin kuoli, kun Johan Fredrik oli kaksivuotias. Johan Fredrikin neljästä pikkuveljestä Carl Gustaf (syntynyt 1759) kuoli yhdeksänvuotiaana, kun Johan Fredrik oli kaksitoista, ja Stefan (syntynyt 1766) vain yksivuotiaana isorokkoepidemian alkuvaiheissa, kun taas Berndt Henrik (syntynyt 1761) ja Hans Adolf (syntynyt 1763) selviytyivät aikuisuuteen.¹³ Johan Fredrikin ja Berndt Henrikin välisestä suhteesta tuli ainakin myöhemmin elämässä hyvinkin luottamuksellinen.¹⁴

Johan Fredrik Aminoffin lapsuudenkoti oli suhteellisen kultivoitunut ja hyvin toimeentuleva, vaikka maaperä Riilahden ympärillä oli köyhää eivätkä kartanon maat olleet suuret. Hänen äitinsä perunkirjassa lueteltiin 26 kirjanimikettä. Niiden joukossa oli hovisaarnaaja Jöran Nordbergin *Konung Carl XII:s historia* vuodelta 1740, sekalaisia kirjoja raamatunhistoriasta, Snorren *Heimskringla* sekä vuoden 1734 lakikirja. Isä Fredrik Aminoffin asema henkikaartin drabantina tarkoitti kytköstä Tukholmaan, kuningasperheeseen ja suureen maailmaan, mikä sittemmin vaikutti Johan Fredrikin varhaiseen uraan. Kuten moni muukin upseeri 1760-luvun Ruotsissa, Fredrik Aminoff oli vapaamuurari. Hän ilmaisi itseään kirjeissään vaivattomalla ruotsilla, jossa oli paljon vaikutteita ranskasta. Kirjoittaminen oli hänelle helppoa, mikä viittaa siihen, että hän myös luki paljon. Tämän ohella talossa harrastettiin musiikkia.¹⁵

Hienostunut säätyläiskulttuuri ja suhteellinen hyvinvointi, jotka saivat kehittyä Ruotsissa ja siihen kuuluneessa Etelä-Suomessa 1700-luvun jälkipuoliskon pidemmän rauhanjakson aikana, näkyivät myös Riilahden arjessa, kuten ne tekivät myös äidin vanhempien kodissa Stensbölessä. Taloustavaroihin kuului kaksi tusinaa matalaa ja kaksi tusinaa syvää posliinilautasta, kaksi posliinista voirasiaa Mariebergistä paimenfiguurit kansissaan, Mariebergin punssikauha ja Rörstrandin kannellinen kulho. Posliinilta syöminen oli hyvinkin säädynmukaista uusmaalaisella maaseudulla. Arkisin herrasväki Aminoff söi kuitenkin tinalautasilta, joita Riilahdessa oli kolme ja puoli tusinaa. Teetä ja kahvia, 1700-luvun uusia muotijuomia, tarjoiltiin hopea- ja tinakannuista sekä kuparipannusta. Säädynmukainen elämäntapa näkyi myös vaatekomerossa. Maria Elisabeth Rotkirch omisti muun muassa neljä viittamekkoa, toisin sanoen pitkää leninkiä, jotka kiinnitettiin korsettiin sen etupuolelle. Niistä kolme oli arvoltaan kukin 300 riikintaalera kuparirahaa. Lisäksi hänellä oli sininen brokadikangasjakku ja raidallinen silkkitaftijakku, johon kuului hame, musta silkkitaftihame sekä hame keltaisesta moaré-silkkikankaasta, korsetti ja topattu alushame eli stubbi keltaisesta damastikankaasta, kaksi paria silkkikenkiä, kärpännahalla reunustettu sametitakki, purppuranvärinen, arvoltaan 600 taalera kuparirahassa ollut brokaditurkki kärpän- ja oravan-

Yksityiskohta Eric Wetterstedtin vuonna 1775 piirtämästä Suomen yleiskartasta, jossa näkyvät lounaissuomalaiset paikkakunnat, joilla Johan Fredrik Aminoff elämässään liikkui ja oleskeli. Punaisilla neliöillä on merkitty hänen lapsuudenkotiinsa Riilahdessa (alempi) sekä myöhemmin virkataloksi saatu Saaren kartano (ylempi). RIKSARKIVET.

nahasta, sininen siperialaisella kissannahalla vuorattu kamelottiturkki matkustamista varten sekä lukuisia silkkimyssyjä, hattuja ja sekalaisia päähineitä. Hienostunut eleganssi käy ilmi myös hänen muotokuvastaan.¹⁶

Maria Elisabeth Rotkirch kuoli kuitenkin vain 40-vuotiaana 23. huhtikuuta 1766, kaksi kuukautta sen jälkeen, kun hän oli synnyttänyt nuorimman lapsensa Stefanin. Johan Fredrik oli tuolloin vain kymmenvuotias eli herkässä iässä. Lähteiden puuttuessa emme voi kuin arvailla, miten hän koki äitinsä kuoleman. Joka tapauksessa kyse

oli suuresta mullistuksesta perheelle, eikä ole poissuljettua, että sillä oli myös merkityksensä Fredrik Aminoffin päätökselle erota palveluksesta ratsumestarina elokuussa 1766. Ehkäpä syy oli käytännöllinen: jonkun oli tarpeen olla paikalla kotona kartanossa. Läksiäisiin hän sai kuningas Adolf Fredrikiltä hopeakahvaisen muistomiekan, ja seuraavana vuonna hän vastaanotti Miekkaritarikunnan (Svärdorden) ritarimerkin. Nämä armonosoitukset olivat, elleivät näin rutiininomaisesti jaettuina suorastaan merkkejä kuninkaan suosiosta, vähintäänkin tunnustus yli kaksikymmenvuotisesta uskollisesta palveluksesta.¹⁷

Fredrik Aminoff avioitui jonkin ajan kuluttua uudestaan, tällä kertaa Länsi-Ruotsista kotoisin olleen Simonia von Kothenin kanssa. Vaikuttimet olivat todennäköisesti taloudellisia ja käytännöllisiä: Aminoff oli leski, jolla oli puoli tusinaa lasta, joista vanhimmat, tyttäret Christina ja Barbro olivat noin viidentoista ikäisiä ja nuorimmat vain muutaman vuoden vanhoja. Morsian oli yli 40-vuotias, seitsemän vuotta vanhempi kuin sulhanen. Avioliitto jäi lapsettomaksi, eikä Simonia von Kothenista myöskään ainakaan kirjeiden perusteella tullut erityisen merkittävä hahmo perheen piirissä. Avioliitto oli kuitenkin suvulle erittäin merkityksellinen, koska Fredrik Aminoffin vanhin tytär, toisin sanoen Johan Fredrikin vanhin sisar Christina Aminoff, avioitui vuonna 1774 Simonian veljenpojan Gustaf von Kothenin kanssa.¹⁸

Siteet Rotkirchin sukuun säilyivät kuitenkin vahvoina myös Maria Elisabethin poismenon jälkeen, koska hänen veljensä Adolf Magnus Rotkirch oli naimisissa Fredrik Aminoffin sisarpuolen kanssa. Seuraavissa sukupolvissa myös yksi Johan Fredrik Aminoffin veljentyttäristä avioitui Rotkirchin kanssa, kuten teki myös yksi tämän veljenpojan-tyttäristä.¹⁹ Suku ja perhe olivat tärkeitä 1700-luvun yhteiskunnassa, koska ne suurelta osin ratkaisivat, mihin yhteisöön yksilö kuului – sukusiteet saattoivat sekä avata että sulkea ovia.

Vajaat puoli vuosisataa sen jälkeen, kun Berndt Johan Aminoff ja hänen isänsä olivat palanneet Venäjältä, Johan Fredrikillä ja hänen sisaruksillaan oli eri puolilla Suomea suuri määrä serkkuja. Nämä muodostivat löyhän sukulaisten verkoston, eivätkä kaikki jäsenet enää välttämättä olleet erityisen läheisissä tekemisissä toistensa